

**CENGİZ AYTMATOV’UN “DİŞİ KURDUN RÜYALARI”NDA
İNSAN VE MEKÂN ALGISI**

**HUMAN AND SPACE PERCEPTION AT WORK OF CENGİZ
AYTMATOV “FEMALE WOLF’S DREAMS”**

*Adem POLAT**

Özet:

Bu makale, Cengiz Aytmatov’ın *Dişi Kurdun Rüyaları* romanındaki insan ve mekân algısının çağa mahsus edebî, sosyal ve politik şartlar noktasında bir değerlendirmesini içermektedir. Özellikle Aytmatov’un yaşadığı siyasî baskı devri dikkate alındığında, romancının edebî dil yoluyla giriştiği yazınsal mücadele, insanın ve yaşadığı mekânın şartlarına ilişkin birçok problem alanı açığa çıkarmaktadır. Roman dilinde yer alan ifadelerde, Abdias’ın trajedisi ve tahammül etmek zorundan kaldığı dünya, insandaki kötülük probleminin felsefî boyutuyla yakından ilişkilidir. Bu, sadece Abdias’ın değil evrensel insanın problemidir. Yine romandaki kurt ailesinin alegorik anlatımı ve kendi doğal yaşamlarında uğradıkları tehdidin insandan gelişi, üzerinde düşünülmesi gereken farklı bir ontolojik problem olarak ön plana çıkmaktadır. Aytmatov’un anlatımıyla insan ve doğa arasındaki kurgulanan gerilim, bir yanıyla insandaki yozlaşma süreçlerine dikkat çekerken; diğer yandan insan karşısındaki doğanın yanıtız kalan çaresizliğiyle yakından ilişkilidir. Roman böyle bir açıdan ele alındığında doğal/öz varoluş koşullarından uzaklaşmış, kötürüm hale gelmiş bir dünyanın edebî dildeki yansımaları olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Mekân, Doğa, Ontoloji, Kötülük, Hermetik Bilgi.

Abstract:

This article contains a review of Cengiz Aytmatov's novel of human and space perception in the novel *The Female Wolf Dreams* in terms of literary, social and political conditions. Especially when considering the political pressure of Aytmatov, the literary language of the romancer's literary struggle exposes a lot of problems related to the conditions of the people and the living space. In the language of the novel Abdias' tragedy and the world he has to endure are closely related to the philosophical dimension of the problem of evil on the human face. This is the problem of not only Abdias, but the universal human. The allegorical narration of the werewolf family in the Roman world and the development of dangerous human beings in their natural habitat are on the foreground as a different ontological

* Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Kars
a.polat1981@hotmail.com

problem to be considered. With the expression of Aytmatov, the fictional tension between man and nature draws attention to the processes of corruption on the one hand, On the other hand, is closely related to the desperate desperation of nature against man. When viewed from such a point of view, the novel can be regarded as a literal reflection of a world that has become distanced from the conditions of natural / self existence.

Key words: Human, Space, Nature, Ontology, Evil, Hermetic Knowledge.

GİRİŞ

Sistemlerin tarih adına ürettikleriyle mesul oldukları bir çağda, en temel varoluşsal soru kipi insanın ontolojik yıkıcılığının hangi yolla dizginleneceği olmuştur. Önleyici bütün bilgi biçimleri, uygulayıcılar bakımından insanın nesneyle ilişkisini düzenlemeye çalışırken, insan doğasına ait karanlık kökleri hayatımızın unsurlarına tekçi bir yaklaşımla birleştirme çabasının, her seferinde ne kadar yanlış bir yöntem olduğu tarihsel birer numune olarak da anlaşılmıştır. Bilgiye reform ihtiyacı, teoloji, politika, hukuk, felsefe ve sanatta eklektiksel ikincil bir açıklama denemesi olarak tarihin önümüze koydukları, insani varoluşumuza, akli tek vuruşla kilitleyebilecek düşünce hücumunun başarısızlığı üzerine kurulmuştur. Snoptik bir imkânsızlık problemi olarak birbirini inkâr eden edebî metinler bakımından Kafka ve Dostoyevski bunun iyi birer örneğidir. Zira, insani varoluşun metin kurgusunda hep karşı-evrensel olumsuzlamanın saldırısı altında oluşuna karşın; metnin ve yazar öznenin savunma halinde oluşu, ardı arkası gelmeyen epistemolojik kural koyuculuğun ve itirazların modern zaman adına sanata ve edebiyata bırakılmış izdüşümlerini, insan doğasına ait iyi ve kötü merkezinde, hangi tür felsefî operasyonlarla ele alınabileceğine ilişkin temel bazı yaklaşımları açıklamaya muhtaç hale getirir. Zamana karşı aykırı konuşmak, uzlaşma kuramamak, söz konusu çağa ait problem alanında modern insana mahsus bütün ontolojik endişe ve karakterlerin yaşama barışık olmadığını kanıtlar nitelikte edebî metinlerde sıklaşan bir durumdur.

Bu bağlamda Cengiz Aytmatov, yaşadığı devrin içinden konuşan bir yazar olarak, anlatılarında çağın problemlerini kendi monografik yazar özne bütünlüğüyle taşıyan bir romancıdır. Doğup büyüdüğü toprakların diliyle zamanı karşılayan Aytmatov, kendini direkt ilgilendiren sosyal ve siyasal sorunların odağında, söz konusu edilen modernitenin zarar verici kökenini ele alarak başlar. Anlatıları yolunda gitmeyen ontolojik bir problem durumuna işaret etmez sadece; Aytmatov, insanı ele alış şekliyle biyo-iktidar-biyolojik süreklilik bakımından insanın zorunlu etkileşime girdiği mekân yerleşmişliğine kadar, olması gerekeni içeriklendirir. Özellikle çağımız insanına ait değer ve bu değerlerin uğradığı tahribat, bir şeyler söyleme

gerekliliğinin tam da çoğu şey anlamsız hale gelmişken dile geldiği, açıldığı bir perspektifin ürünü olması bakımından, Aytmatov'da modern insanı kökenleriyle ayağa kaldırmasıyla yakından ilişkilidir. İşte Aytmatov anlatılarında içten dışa doğru üretilen edebî metin, geniş yaşam tematliğini kuşatmakla kalmaz; aynı zamanda hermetik* değer ifade eden evrensel kıymetlerin izini sürer. Bu takipçiliğin modelleri olan insanlar veya Aytmatov'daki insan algılayışı, kurgunun ilham kaynaklarına işaret eden ciddi reel kodlar barındırır. Asya bozkırından yükselen haykırış, zamanın saldırısı altındaki insana ait taşıyıcı bir sestir. Toplumu sağaltmayı hedefe alan ve metin-kalp diyalogu kuran (Aktaş, 1999, s. 39) Aytmatov, insan ve mekânla modernizmin yıkım bölgesinin dışından bakar. Çünkü bu modernizmin insani ihtiraslarla oluşmuş körleşme alanları vardır (Korkmaz, 2008, s. 11). Bu körleşme alanlarında, insani yitime ve değer sahasındaki bozulmaya yönelik fark edilebilir en açık tepkiyi Aytmatov verir. Anlatıcıdan taşınan bilgiyi işitip işitmek artık modern insanın problemidir.

1. KAYBEDİŞ

Denilebilir ki, insan zaman ve onu kuşatan dünyada oluşunu idrak eden bir varlık olarak, tutunabilmek ve mücadelesini somut bir mekân üzerinden sürdüren varlık niteliğiyle ön plandadır. İnsanın mekânla ilişkisi de ilk tabiatla anılmıştır. Ve yine insan varoluşunun yıkıcılığına ilk maruz kalan da yine tabiat olmuştur. İnsanın mekânla olan ilişkisi doğayı anlama ve uzlaşma içinde süre gelecek birlikte yaşama idealinden çok yıkım üzerine inşa edilmiştir.

Bu bağlamda Cengiz Aytmatov'un *Dişi Kurdun Rüyalari*, Kırgız epik algısından hareketle kadim Türklük bilincinden evrensel meselelere değin modern dünyanın eskiden kopmaya verdiği bir reaksiyonun yeniden kaynağa veya eskiye dönme kaygısı çerçevesinde biçimlenmiş bir izlek alanına sahiptir. Bu dönüş aynı zamanda doğanın/tabiatın insana öğrettiklerini sancılı süreçlerle yeniden düşlemenin ve geri kazanmanın kavgasını şekillendirir.

Aytmatov'un diğer roman ve öykülerine göre daha ağır basan ontolojik sorgulamanın çabaları, *Dişi Kurdun Rüyalari*'nda iyiden iye kendini hissettirir. Şüphesiz böyle sorgulamalarda, insan ve mekân algısı bakımından özellikle insanın mekân/doğa karşısındaki tutumunu ve ontolojik yıkımını, öncelikli bir yitim ve kaybediş problemi olarak ortaya çıkarır. İnsanın

* Bk. Grek, Mısır ve Yakın Doğulu kült bilimlerde, insanın kurtuluşunun Tanrı'ya ve yaratıma dair vahye dayalı bilgiye bağlayan agnostik inancın belirleyicisi olduğu felsefi teoloji. Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yay., 8. bs., İst., 2013, s. 774-775. Özellikle bu çalışmadaki sözü geçen kavram, skolastik düşünenin güdümünden uzakta temellendirilmek istenmiştir. Ve romanda anlatılan Abdias karakteri bakımından hermetik bilgi/bilgelik niteliğiyle insanı kendi şartlarıyla kabul etmek, öz benliği ve dünyaya geliş amacını metafizik çerçeveli evrensel düzeyde sorgulamak bağlamı kullanılmıştır.

doğasındaki yozlaşma bir tarafa bırakılırsa; tükenen ontolojik normalliktir. Her şeyin yerli yerinde olduğu ontolojik normallik *Dişi Kurdun Rüyaları*'ndaki tabiat tasvirlerinde bir amaca yönelik betimlemeler içerir. Başka türlü söylemek gerekirse; Aytmatov bir anlamda doğayı doğanın gerçekliğiyle insansızlaştırarak kurgular. Normallik, romanda anlatılan Mujunkum popülasyonu için alelade sakin bir ritimdir. Varlığı kendi şartlarında belirleyen şeffaf oluşu ve kendiliği-kendiyle oluşudur: Aytmatov romanda bu durumu şöyle anlatır:

"Bozkırda her yönde uçsuz bucaksız uzanıyor, yeni yeni açılmaya başlayan ufuk yerle göğü birleştiriyordu. Ama Mujunkum'un sessizliği cansız değildi. Yılanlardan başka diğer bütün yaratıklar da bu geçici serinlikten nasiplerini almak için koşuşturmaktaydılar. En erken uyanan kuşlar ılgın ağaçları arasında kanat çırparak cıvıldaşıyor, kirpiller öteye beriye koşuyor, bütün gece öten ağustosböcekleri şimdi boğazlarını yırtarcasına bağırıyor, uyanan köstebekler inlerinden çıkıp yere düşen saksavul tanelerini toplamak için harekete geçmeden önce sağa sola göz atıyorlardı" (Aytmatov, 2000, s. 17).

Yukarıda anlatılan yerli yerinelik, ontolojik bir normalliktir. Doğa, ikincil bir aracı bilginin varlığına ihtiyaç duymaz. Özellikle biyolojik süreklilikteki doğa, insan olmaksızın herhangi bir metafizik açımlayıcı bilgiye de yol açıcı değildir. Bununla beraber doğanın telos (Aytmatov, 2000, s.7) bağlamında dışarıdan müdahale edici bilgi ihtiyacı ve kaygısı da yoktur. Aytmatov metninin yukarıda alıntılanan tasvir özelliği, sadece var olan duruma işaret etmez. Ve sadece doğaya yönelik betimleyici olgusal boyuttan da ibaret değildir. Çünkü doğa kendinedir. Tarihsel insanla gelen bilgi henüz doğaya ulaşmamıştır. Topyekûn canlı âlemi kastediliyor olsa bile asli sorun modern dünyanın bir değer problemi merkezinde insansızlaşmadır:

*"Etraf bembeyazdı. Issık-Göl'ün kıyılarına kadar inen sıradağlar kalın kar yığınları altında kaybolmuştu. İki gün önce birden patlak veren sonra doğal güçlerin karşı gelinmez iradesiyle, büyük bir yangın gibi bir anda ortalığı kasıp kavuran bir fırtına getirmişti bu kar yığınlarını. Dağlar, gökyüzü ve bütün dünya, yitip gitmişti o müthiş fırtınanın karanlığında. Sonra fırtına dinmiş, her şey susmuş ve hava açılmıştı. **Ölümler ve dirilerle ilgisini kesen dağlar**, şimdi, donuk kalmış bir sessizlik içinde ve ağır kar boyundurukları altında hareketsiz idiler"* (Aytmatov, 2000, s. 7).

Asıl kaybediş bu pastoral tasvirle başlar. "Dağlar ölümler ve dirilerle ilişkisini keser" fakat tarihsel insan dağlarla ilişkisini kesmez. Bilim paradigması, ahlâk, hukuk ve sanat, aklın doğaya tehlikeli yüzüyle refere ettiği tarihsel insan adına oluşturucu temellerle sürekli hesaplaşma halindedir. Doğanın oluşturucu temellerle bir problemi yoktur. Bu bilgisizlik ve kendi kendine kalış, aklın doğaya inişiyle karmaşaya dönüşür. Zira

insanla beraber gelen ‘tarih fikri’ kutsal mana taşıyıcı insanın tarihselliğiyle yıkıma başlayacağını habercisidir. “*Tarihsel/kültürel varoluş haline geldiğimizden bu yana, doğallığımızla yüz yüze kalma imkânımız da ortadan kalkmıştır (...) Çünkü doğa, ancak tarihsel deneyim temelinde tanınan alandır. İnsanın gerçek deneyim alanı, doğa değil tarihtir*” (Özlem, 1999, s. 13-40). Dolayısıyla insan için baştan çıkarıcı/çeldirici/baş döndürücü her şeye düşkünlük, başka bir açıdan insanın susadığı bilme ihtiyacı, onu oluşturucu temellere yöneltir. Mujunkum bozkırındaki normallığın ters-yüz olmasına başlıca (majör) etken insanla başlar. Kendiyle çelişmeyen varlık durumu, kanunları ve şartları kendiyle devam eden biyolojik bir süreklilik olarak romanda insansız bir idealizme, insandan arınık mekân algısına vurgu yapar. Şu alıntılar örnek olarak verildiğinde:

“*Akbar ile Taşçaynar o güne kadar hiç insan görmemişlerdi. Onların, bütün hayvanlarla birlikte yarın aç kalma endişesi duymadan, günü gününe yaşamak gibi bir ayrıcalıkları, ayrıcalık değilse bile bir avantajları vardı*” (Aytmatov, 2000, s. 19).

“*Mujunkum’daki hayvanlar tabiatlarıyla, içgüdüleriyle ve tecrübeleriyle bu tür meselelerle ilgilenerek yaratılıştan değildiler. Zaten şimdiye kadar onların yaşama biçimini ciddi şekilde bozan olmamıştı. Bu yarı çöl halinde uzayıp giden ovalarda ve kavuran tepelerde, başka yerlerde bilinmeyen, çeşit çeşit ilginlerin yetiştiği bu bozkırda, hayatlarının böylece sürüp gitmesini engelleyecek hiçbir tehlike yok gibiydi (...) Köpek iriliğindeki herhangi bir hayvan bu bitkiler arasında dolaşırken çevresindeki her şeyi görür ve her şey tarafından görünürdü*” (Aytmatov, 2000, s. 19).

Dikkate değer olan, mekân olarak Mujunkum’un kendi gerçekliğini yaşamasıdır. Şeffaflık burada aynı zamanda ontolojik bir problem olarak insan merakıyla gelişen ve tahakküm edici şekilde yıkıcılığın karşısına yerleştirilmiş olumlama değeridir. Bu yıkıcılık tarihsel insanın zekâsıdır. Fakat tabiat bu olmadan da ayakta durabilir. Bachelard’a göre ifade ettiğimizde: “*Zekâ karanlıkta kalırsa içgüdü uyanır*” (Bachelard, 2010, s. 15) ama burada mühim olan nokta, insanın her iki durumda da alternatif varoluş özelliklerini örgütleyebilmesiye doğanın istenç/içgüdü merkezinde sahip olduklarıyla ontolojik sürekliliği devam ettirmesidir. Hermeneutik bir okumayla Nietzsche’nin istenç ve erdeme ilişkin üst kurgusu olan Zerdüşt’ün Ermiş/Bilge ile olan bir diyalogunu nakledilecek olursak;

“*O zaman küllerini götürmüştün dağlara; bugün istediğin, vadilere ateşini mi taşımak? Korkmuyor musun kundakçı diye cezalandırılmaktan?*” (Nietzsche, 2011, s. 14).

(...)

*-İnsanlara gitme, kal ormanda! Hayvanların arasına git daha iyi!
Neden benim gibi olmak istemiyorsun -ayılar arasında bir ayı, kuşlar
arasında bir kuş?" (Nietzsche, 2011, s. 15).*

İnsan-bilgi nesnesi ilişkisinde zekânın kavrama ve çözümleme yeteneği, her zaman doğaya dönük bir dikkat içermiştir. Fakat asıl üzerinde durulması gereken şey, bu dikkatin insani uyum yeteneği bakımından ve insanla beraber gelen yeni düzenin doğada bir karşılık bulup bulamayacağı sorunudur. Nietzsche'nin 'ayılar arasında ayı, kuşlar arasında kuş' gönderimi, aklın refere edildiği insan estetiğinin aynı zamanda yıkıcılığına ve uyumsuzluğuna bir vurgu olarak, insanın şartları kendileştirmesine bir eleştiridir. Bu bağlamda Mujunkum bozkırındaki doğanın bellek nesnelere olan saygılar, kurtlar, kuşlar, köstebekler ve böcekler kendi varlık alanlarını oluşturan kurallara göre yaşarlar. Ne var ki insanın gelişi, Mujunkum'un insan dışı yaratıklar için ontolojik alanlarında meydana gelecek kaybedişin başlangıcıdır. Nietzsche'nin "Aeterna veritas" olarak nitelediği ölümsüz gerçek* ya da saplantılı insan gerçeği, saygıları avlamaya gelen bir helikopterle Mujunkum'u gökyüzünden tehdit eder ve doğanın bu insanlaştırılmış saldırıya karşı bir cevabı yoktur. Başka bir açıdan söylenecek olursa; insan ve insan-dışılık arasındaki konformist hiyerarşi, Aytmatov'un gösterdiği roman sahnesinde sıra dışı bir eşitsizlik ve sağduyu yitimine kapı aralar. Çünkü varoluşsal ağırlıktaki gerçek, insan gerçeğidir. Fakat Aytmatov yazar özne olarak savunmaya geçer ve eleştiri odağındaki insandır. Romanda geçen:

"Sakinlerinin üzerine çöken böyle bir felaketi o güne kadar hiç görmeyen Mujunkum bozkırı cehenneme dönmüştü (Aytmatov, 1999, s. 34), (...) Kimseye zarar vermeyen bu hayvanların gökten gelen bir hücumu karşı koyacakları halleri yoktu (Aytmatov, 1999, s. 34), (...) Mujunkum bozkırı o güne kadar, en büyük yangınlarda bile, kurtlarla geyiklerin böyle yan yana, tek sürü halinde kaçtıklarını hiç görmemişti" (Aytmatov, 1999, s. 35) ifadeleri dikkate alındığında, tabiatın bu kadar korumasız ve bedel ödeyen konumu karşısında, insansal kimlik kazanmış, maddeleşmiş; başka deyişle epistemolojik bir bunalımın sonucu madde ve ruh bölünmüşlüğüne maddede ağır basan bedeli, Mujunkum'u cehennemleştirmiştir. Dolayısıyla ontolojik olarak birlikte varolma sorununu aşamayan insan için yıkım sadece insan dışı varlıklar için değil; mekânın içine sinmiş nesnelere belleğine kadar ulaşır. Aytmatov'un ifadesiyle *"Sessiz ışınlarını bozkıra salan güneş bile bu çilgin avın kurbanı olmuş gibi selameti kaçışta buluyordu"* (Aytmatov, 1999,

* Bk: Bu kavram Nietzsche'de Antik dünya filozoflarından beri ortaya çıkan bir yanlış için kullanılmıştır. Nietzsche irsi kusur olarak nitelendirdiği yanlışlığı, düşünürlerin insandan başlayıp onları tahlil ederek ortak bir yanlışlığa vardığını söyleyip, 'İstemeden insanın onların kendi gözleri önünde bir aeterna veritas (Latince kökenli ölümsüz gerçek) olarak, her türlü karışıklığın içinden aynı çıkan şey olarak niteler. Nietzsche söyle devam eder; insan bilme yetisiyle olmaya gelmiştir. Friedrich Nietzsche, **İnsanca, Pek İnsanca**, (Çev., Cemal Atilla) Say Yay., 2. bs., İst., 2004. s. 24. Ayrıca Fransızca etimolojisi için *vérités de raison-akıl doğruları. Felsefe Sözlüğü*, s. 1786.

s. 36). Cehennemleşme karşısında doğayı ekspresyonist biçimde algılayan Aytmatov, nesnel belleğinde meydana gelen tahribatı, kaybedişi ve birlikte var olamayışı yukarıda geçen alıntıyla sunar. “*Evrenin gizli bir ruhu olduğu ve bu ruhun onu kuran canlı cansız tüm varlıklara sindiği görüşü, insanları yazgısal birliktelik içinde oldukları nesnel dünyaya karşı daha saygılı ve ölçülü olmaya yöneltmiştir. Eşyanın ruhuna gösterilen tanzim, onda kendi yansımaları gören, beraber paylaştığı dünyadaki kader birliğini anlayan inancın, aslında kaygı ve endişe içinde merak ettiği kendi gelecek varlığına duyduğu saygıdan başka bir şey değildir*” (Korkmaz, 2008, s. 40). Bir bakıma bütüncül bir bakışa mahkûm olan insanın rasyonel açıdan nesnel dünyasına olan yaklaşımı; aklın cennetten ontolojik kovuluşuyla beraber yeryüzü yerleşmişliğinde direk ilişki kurduğu nesne olan tabiatla insan faktörlü trajik bir senaryoya dönüşür. Çünkü bir aradalık insanı insanla, eşyayı eşyayla kategorileştirecek tehlikeli bir yol ayrımıdır. Yine hermeneutik açıdan bakıldığında yukarıda sözü edilen Zerdüş’tün kanayan bu insan gerçeği için mağarasından ve gölünden deneyimlediği başlangıç sorgulamasını şu insan problemine indirir: “*Bak! Yine boşalmak istemekte bu kadeh ve Zerdüş’t de yeniden insan olmayı dilemekte*” (Nietzsche, 2011, s. 14). Bu ifade, aynı zamanda *Dişi Kurdun Rüyalari* bağlamında insanla gelen trajedinin yine insana evrilmesidir. Kendini var eden temellerle kavgalı insan, başlangıçta geçmişinden ve doğadan koparttığı şeyleri geri alma çabasında yine mitik bağlarına sarılırken; yazımsal anlamda Aytmatov’da karşılık gören şey, kaotik boyutta kalan mekân ve insan arasındaki uzlaşmazlıktır.

2. ONTOLOJİK BİR PROBLEM OLARAK KÖTÜCÜLLÜK, BEDENLEŞTİRME

Cengiz Aytmatov’un *Dişi Kurdun Rüyalari* kendi dönemine tepkisini ortaya koyan bir roman olarak sadece yinelenen (totolojik) bir insan problemi üzerinde durmaz. Asıl üzerinde durulması gereken şey, insanlığın bugüne kadar Aytmatov’un önüne koyduklarıdır. Yazımsal üretimin anlatı geleneğinde çağa mahsus problemlere bakıldığında, Aydınlanma olarak nitelendirilen devrin, insan mirasına dahil ettiği en büyük negatif etkenlerden birinin antropoteizm* olduğu görülür. Kutsal adına devralınan yeni yaşam endişesinin doğası incelendiğinde, çoğullaşmanın, şeyleşmenin, kötülüğün, ucubenin ve de insanı ontolojik açıdan değiştiren daha pek çok etmenin varoluş kaynağına yönelik bir iddiayla ortaya çıktığı ve direkt varoluş kaynağına saldırdığı görülür. Antropoteizmle yüz yüze kalınan bu durum için modern yaşayan insanlığın simülasyonuna bakmak konuyu açımlayacak birkaç kavramı ele almayı zorunlu kılar. Baudrillard’a göre söyleyecek olursak bu orji sonrası bir duruma işaret eder. Nesne, gösterge, ileti, ideoloji,

* Bk. İng., anthropotheism, Fr., anthropothéisme-insanın tanrılaştırılması tavrı. Cevzici, **Felsefe Sözlüğü**, s. 123.

zevkler ve her türlü sanal aşırı üretim (Baudrillard, 2012, s. 9-10). Ve orji olarak nitelendirilen tutku ve coşkunluğun metafizik açıdan doyum noktasındaki son haz aşamasına ulaşmasıdır. Bu bağlamda aşırılığın modern insanı hapsediği nokta, kendini aşma bunalımı yaşayan ontolojik varlığın merkezini kaybetmesidir. Baudrillard şöyle söyler: “Çünkü kendini aşamayan bir şey, sonsuz bir ikinci yaşam hakkı kazanır. Demek ki politika asla yok olmayacak ve yerine hiçbir şeyin çıkmasına da izin vermeyecektir. Politik histerezis içindeyiz” (Baudrillard, 2012, s. 17). Özellikle modern sonrası insanın tarihsel yazgısı, söz konusu histerezisliğin Batı romanında Kafka veya Dostoyevski ile ontik temellerini sorgulayan aşırılığı, Doğu romanında da Aytmatov’la yazınsal karşılık bulma çabasıdır. İnsan anlamında tüketilen değer sahasının, ruhi bölünmenin ve tarihsel aklın yasalarına karşı bedenleşmenin hatta ve hatta ucubeleşmenin arkaik temelleri, ancak böyle bir ‘orji’ sonrası tükenmişlikte aranabilir.

Dolayısıyla *Dişi Kurdun Rüyaları*’nda karmaşık varlık ve insansal görünüm, mutlak iyinin, idealin yazınsal savununu boyutundan mutlak kötüye ve kötücül hale gelen antropomorfik bilginin uğradığı deformasyonla Aytmatov’un insan algısını çoğul bir okuma sürecine yöneltmektedir. Romanda bir araya getirilmiş anlatı karakterleri kurtlar (Akbar-Taşaynar), Abdias ve Boston varlık alanlarının dışı dönük dikkatiyle giriştikleri yaşam mücadelesinde, yaşadıkları, etkileşim halinde oldukları dünya tarafından yargılanırlar. Bu yargılama, fon karakterler olan kötücül plana giydirilmiş kişilerin ve objelerin dıştan gelen müdahaleleriyle olmuştur. Ne var ki ruhsal aydınlanmanın kaynağını teşkil eden geç gelen bilgi/hep iyilerin kazanması, kötülük karşısında bir şeyleri yoluna koymaktan yoksundur. Aytmatov bu durumu şöyle ifade eder:

“Oysa insanlar düşünen yaratıklar olarak ortaya çıkışlarından beri kendilerini daha iyi tanımaya çalışmışlar, ama bütün çabalarına rağmen şu soruya bir cevap verememişlerdi: Kötü, hemen hemen her defasında, niçin iyiden daha güçlü olarak ortaya çıkıyor?” (Aytmatov, 1999, s. 19).

Yukarda işaret edilenlerden hareketle Aytmatov kötülüğü sorgularken evrensel bir töz problemi olarak ele alır. Fakat önemli olan niye var olduğu değil neden kaynaklı olduğudur. Bu da şüphesiz antropoteistik bir köken problemi olarak doyuma ulaşmış ‘ben’in dolayımındaki öteki olgusuna ve bu olgunun yok edilmezliğine kapı aralar. Kültürde, ideolojide, dilde ve de öznel varoluşsal özelliklerin açığa çıkan indirgenemez boyutu, kötülüğün bu sıçrama aygıtlarını daha yoğun hale getirir ama kötülüğü tetikleyen faktörler ortadan kalkmaz. İnsani açıdan hep devam etmiş yaşama arzusu ve enerjisi, kötülüğün zıtlarına duyarlı temel edimler olarak, özne için engellenemez yaşama isteğidir. Hâlbuki ötekinin yok edilmezliği, her şeye direnişi (Baudrillard, 2012, s. 137) Foucaultgil bir temelde iktidar ve biyo-iktidardan düşme gibi kavramları önümüze koysa bile; öteki sadece ötekini yıkıma

uğratacak kötücüllüğün harekete geçiricisidir. Romanda ‘diğerleri’nin hayatına tesadüfen giren Abdias’ın fon karakter ağzından tanımlandığı şu ifadeleri dikkate değerdir:

“Eğer Boss garda rastladığı bu boşgezerin bir **kaçık**, bir akıl hastası olduğunu bilseydi, şimdi ondan, az daha kuvvetini ve otoritesini hiç indirecek olan bu tehlikeli kaçıktan zahmetsizce kurtulma yolunu aramak zorunda kalmazdı” (Aytmatov, 1999, s. 54).

Boss, Abdias’ın varlık alanını yıkıma uğratacak tanımlamalar yaparken, Abdias’ı ‘yersiz’* (atopos) hale getirmek ister. Varlığın dünyayla olan bağı bir taraflı ontolojik onaylanma ihtiyacı ekseninde iken diğer yandan iktidara olan tutkusuyla ilişiktir. Ontolojik onaylanma ihtiyacı, kötülüğün birincil yıkım silahı olması münasebetiyle ötekinin yok edilemeyişinde sonsuz çoğalma girmek zorundadır. Diğer yandan kaçık, *akıl hastası* gibi tanımlamalar, atoposlaştırma bakımından Foucault’nun akıl hastaneleri, huzurevleri ve hapishaneler için söylediği tecrit bölgelerine bizi götürür; yani kötülüğün Abdias’ı kuşattığı sosyolojik ve politik ikincil yıkım silahları. Yine roman karakterlerinden Boston’nun gününbirlik insan ve saldırgan öteki (Korkmaz, 2008, s. 165) olarak nitelendirilebilecek bir başka fon karakter Bazarbay ile yaptığı bir tartışmada, kötücüllüğün ötekine ilişkin yıkımı, Bazarbay’ın ağzından şu ifadelerle dile gelir:

“*Senin bir korkak, pis bir bencil olduğunu biliyorum zaten. Sen zaten yalnız kendi çıkarlarını düşünürsün, komite toplantılarını da bunun için hiç kaçırmazsın, sanki o şeflerin senin gibi bir **çobanın** nasihatlerine ihtiyaçları varmış gibi*” (Aytmatov, 1999, s. 313).

Artık insan doğasındaki antropoteist tüketim, nihaiyi noktada kötücül bir yıkıcılığın şartlarıyla organize olmuştur. Böyle bir tüketimin bir diğer uzantısı bedenleştirmedir. Bu bedenleşme Batı düşüncesi bakımından modern ardılı olarak yerleşmiş bir paranoyayla hayata kendini kapatan bir dönüşüme doğru yol alır. İnsan tarihi eski zamanlardan beri kendini tanımlamaktan yoksun değildir. Bununla beraber bu tanımlama çabaları, yığılan bilginin modern çağa yönelik mana yükünü artırıp, çökmeleri başlatmıştır. “Zira yaşayan varlık üzerine düşünen insan, biyolojik bilgi nesnelere yabancı değildir. Hayat hakkında düşünen öznelik bundan içsel bir deneyim de yaratır. Bu anlamda da teratolojinin nesnesini karşılayan bir nesne olabilir” (Ancet, 2010, s. 13). Ama romanda her şey olağan çerçevesinde gelişmez; dişi kurt Akbar’ın varlık alanındaki tehdit, onun biyolojik bilgi nesnesine yani ontolojik tutarlılığıyla çelişmeye başlar ve insansal yaratılış özelliklerine kayar. Akbar, insandan tabiata gelen yıkım darbesi neticesinde insanlaşmaya başlar. İntikam, kin ve hayal kırıklığı gibi

* Öznenin de herhangi bir yerden yoksun atopos bir savruluk içinde olmasıdır. Alçaltılmış, savruk, hissiz, yesizyurtsuzlaştırılmış özne nasyonu için kullanılmış ‘atopos’ özne için bk. Paul Ricoeur, **Başkası Olarak Kendisi**, (çev. Hakkı Hünler) Doğu Batı, Ank., 2010, s. 21.

insana mahsus duygular merkezinde, dişi kurt antropoteistik insan aşırılığını tadar ve siyasileşmeye başlar:

"Kurt, bunu anlatacak kelimelerden, konuşmadan yoksundu ama, bu duygulardan yoksun değildi" (Aytmatov, 1999, s. 336).

"İnanılmaz bir cüretle, insanları gördükleri zaman bile kaçıp saklanmıyorlardı. Sanki insanlar korkulu olmaktan çıkmıştı onlar için (...) Hele, soylarına özgü bir yasayı çiğneyerek insanlara da saldırmaya başladıkları zaman şöhretleri daha da arttı" (Aytmatov, 1999, s. 316).

Ontolojik bedenleşmenin insana yönelmesi yasağın insan tarafından çiğnenmesiyle eş zamanlıdır. Çünkü romanda anlatılan doğa, sorunları kendi ilkeleriyle çözer; hâlbuki insan yollu müdahale bir bakıma doğa üzerine oynanan akıl oyununun yani; bitip tükenmek bilmeyen müdahale etme endişesinin insani zaaflara dönüşmesidir. Bu, ontik varlık alanındaki çatlağı büyütür. Aynı zamanda insan da bu çatlaktan payına düşeni alır. Anlam dünyasında meydana gelen bozulma, yüzyıl insanı için de; varoluşsal dönüşümün izdüşümleri olarak da okunabilir. Yasa ihlalinin süreçinde ontolojik bedenleşme başlar. Ruh ve madde bölünmüşlünün trajik sonucu olan bedenleştirme, aslıyla aynileşememe sorununu, modern insana hediye eder.

Denilebilir ki böyle bir derecede gelişen en üst anlam ve insan yitimine çağın tepkisi ontolojik bedenleşme ve ucubeleşmeyle ortaya çıkmıştır. Metinsel benzerlik bakımından Kafka'nın *Değişim* romanında, Gregor Samsa'yı ontik anlamda dönüştürmesi, modern çağın yozlaşma kültürüne ve kapitalist mekânizmaya olan tepkinin sonucu olması bir tarafa; asıl konumuzla ilişkili olarak antropoteist tüketimin Yakın Çağ öznesi/öznelere üzerindeki değiştiricilik faktörüdür. *Değişim*'de böcek-insan-Samsa'nın kullanılmamış eşyalarla çatı katına kilitlenişi ve diğer yandan Samsa'nın dış dünyadan gelen sesleri duymasına karşı sesini dış dünyaya duyuramaması, Deleuze-Guattari'nin şu yorumuyla farklı bir pencere açar: *"Sapkın büyüme kullanımı yetmemiştir. (...)Sanki Gregor'un hayvan-oluşundaki yersizyurtsuzlaştırma süreci belli bir anda engellenmiş gibidir. Sonuna deki gitmeyi göze alamayan Gregor'un suçu mudur bu?"* (Deleuze-Guattari, 2015, s. 41). Dikkat edilecek olursa; Gregor Samsa'nın yapısal dönüşümü, bir hayvan-beden görünümüyle varoluşsal bir ihlal alanı olarak belirir. Bu anlamda *Dişi Kurdun Rüyaları*'nda yer alan, yavrularını insan düzeneğinde defalarca kaybeden Akbar'ın dış dünyaya ait oluşumsal mekânizmaya sesini duyuramamasına paraleldir. Bizatihi Samsa'nın ontolojik yitim merkezinde biyolojik bilgi nesnesine yabancılaşması; müzik dışında hiçbir dış dünya uyarıcısına uyum sağlayamayışı, iki farklı metnin karşılaştırma olanağında, Aytmatov'un romanın sonunda dişi kurt Akbar'ın varoluş özelliklerinde meydana getirdiği değişikliklerden izler taşır. Samsa'daki ontolojik bedenleşme, insandan hayvana kayan bir ucubeleşmeyken; Akbar'da

hayvandan insana kayan bir ucubeleşme şeklidir. Çünkü önemli olan varlık türselliği açısından tuhaflığın ortaya çıkmasıdır; biyolojik bilgi nesnesi değildir. Aytmatov ve Kafka'dan iki örnekle devam edecek olursak; birinci örnekte anlatılan şey, Akbar'ın yavrularını çalan Bazarbay (insan)ın kurt tarafından algılanma şeklinin neden olduğu ve biçimlendirdiği ucubeleşme ve aşırılıktır:

Aytmatov'dan:

“Demek, o korkunç yaratık, atla inlerine kadar gelmiş, yavrularını almıştı! Belki yavrularını yemişti” (Aytmatov, 1999, s. 283).

Kafka'dan:

“Gregor'un yadırgadığı şey, çeşitli gürültüler ortasında hep onların yemeği öğüten dişlerinin sesini işitmekti; bununla Gregor'a yemek yemek için dişlerin gerektiği, dişler olmadan en sağlam çenelerin bile işe yaramayacağı anlatılmak isteniyordu adeta...” (Kafka, 2003, s. 82).

Yine başka bir açıdan dikkat edilecek olursa her iki romancının ötekiler karşısında pozisyon almış karakterleri, ontolojik türsellik bağlamında bilgi objesine yabancı olmalarına rağmen yiyicilik-insan yiyiciliği ve ucubeleşme, Akbar ve Samsa'nın varlık alanına aykırı görünür. Bir kurt ve böcek için tuhaflaşmanın hissedildiği ucube kendileri değildir. Özellikle Samsa için metinde 'diş'in bu denli yüceltilişinde, çatal ve bıçakla yemek yenen medeni bir yemek masasında anorexiaya (Sarı, 2009, s. 30-42) tutulmuş ve kınayıcı ötekinin boyunduruğuna girmiş ucube karakter Samsa'da uyandırdığı rahatsızlık, yozlaşma çarkının içinde yer almak istemeyen bireyin, makro güdümlenme aygıtlarının dışında kalmak ve unutulmak gibi bir şansının olmayışının (Sarı-Ercan, 2008, s. 52) çaresizliğidir. Bu rahatsızlık, Akbar'da ise yavrularını kaybettiği mağara yakınlarındaki votka şişesidir: *“Sonra, içinde pis kokulu ve onun midesini bulandıran bir sıvı olan şişe...”* (Aytmatov, 1999, s. 283).

Dişi kurt Akbar'ın uğradığı felaketten sonraki süreçte insani uzantıları hatırlatan votka şişesiyle karşılaşması, Heidegger'in das Gerede* (boş söz, gevezelik) olarak nitelediği kavramın dasein tasarımında bir özne için başkası olmama probleminde yorum imkânı tanır. Votka, şahsi kanaatimizce

* Bk. Das Gerede, Heidegger tarafından kavramsallaştırılmış laflama, gevezelik, boş konuşma, boş söylem anlamında, dasein'in teknik analizinde kullanılan bir kavram. *“Dasein onları umursamadığını söylediğinde umursuyordur ve 'onları' dinlemediğini söylediğinde dinliyordur. Bu kavram imaj doygunu postmodern çağ insanlarını çözümlemeye aydınlatıcı bir açı verir.”* Efsan Bahri Eskin, *Söylemin Aşılması Olarak “Gerede”* **Doğu Batı Dergisi**, S: 9, 1999, s. 91-97. Yine Gadamer, Heidegger üzerine yaptığı yorumlamada Dasein sahiçiliği dediği şeyin yerine herkes, boş konuşma ve merak kavramını koyar. Bkz. Hans-Georg Gadamer, *Sanat Yapıtının Doğruluğu*, (çev. Metin Bal) (Editörler: Özgür Aktok, Metin Bal) **Heidegger**, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2010, s. 133. Dolayısıyla *Dişi Kurdu Rüyaları* romanında karşı değerde konumlanmış karakterler, Das Gerede bağlamında varlıksal değer ifade etmeyen dil ve anlam ilişkilerinde, boş söylemin modern ve postmodern çağ insanına ait bir anlamsızlığına sürüklenirler.

kolektif öykünme modeli bakımından das Gereede'nin *Dişi Kurdun Rüyaları* romanında bir kaynak görüngüsü olarak okunabilir. Çünkü yavru kurtları çalan Bazarbay karakteri ve Abdias'ın kaçakçı arkadaşları Petraha, Kolia ve Mohaç boş söylem olarak ritüel derecesine taşıdıkları votka bağımlılıklarıyla des Greede bağlamında, sindirmeden anlama özelliğini (Eskin, 1999, s. 91-97) ülkü değere taşınmış karakterleri temsil ederler. Boston'un genelde votkanın etkisiyle bilişsel düzeyi düşük Bazarbay ile olan diyalogları ve yine Abdias'ın Petraha, Kolia ve Mohaç ile olan diyalogları dikkate alındığında, ülkü değer karakterleri için iletişim halinde oldukları bu kişiler das Gereede çerçevesinde 'onlar'dır. Dinlemeden, anlaşılmadan ve umursanmadan kavranabilen varlıklar. Yine konuşma ve söylemin modern çağda alımlanmasına ilişkin benzer bir duruma işaret eden Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar*'da anlatıcı öznenin şu ifadeleri dikkat çekicidir: "yemin ederim ki her şeyi tam anlamıyla anlamak bir hastalıktır. İnsanın günlük yaşamı içinde yalın bir anlama gücü, XIX. Yüzyıl aydınının anlayış gücünün yarısı, hatta dörtte biri bile yeterlidir" (Dostoyevski, 2009, s. 10). Öznenin başkası olmamak adına 'başka' olmaya boyun eğişi (Eskin, 1999, s. 91-92) başkası adına içi boşaltılmış, şeyleşmiş ve das Gereede olarak söylemsizleşmiş dil boşluğuna saplanışın bizatihi kendisidir.

3. HERMETİK BİLGİNİN KOVULUŞU: ABDİAS

İnsan varlığının varolma amacına göre sistemli inanç geliştirmesi, aşkın buyurtular bakımından toplumun ahlaki değer sahasına yönelik metafizik örgütlenmelerle belirlenir. Orta çağ evren tasarımı böyle bir metafizik örgütlenme olarak Aristo dışı dünyaya kendini kapatarak ilk kadim bilgilerden biri olarak Sokrates'ı kilisenin dışına çıkarmıştır. Hermetik bilgelik bağlamında apayrı bir mistik algılamayı ön plana alan bu tarz, mutlak doğru ve mutlak akıl hedefini, tekçi açıklamaların ve zorlayıcılığın uzağında temellendirmek istemesiyle, çıkarıcı bir rasyonel düşünceye kapalı olmayı beraberinde getirir. Ve aynı zamanda tehlikeli şekilde daha büyük bir çelişkiyi açığa çıkarır; bu da rasyonel bilgi ile taassubun gizli ilişkisi içinde olmasıdır.

Konumuzla ilişkili olarak insan algısı bakımından *Dişi Kurdun Rüyaları* romanı, hermetik bilgi düzeyinde seyreden karakter Abdias üzerinden ne tür sorgulamalara olanak sağlayabilir? Tip özellikleri gündeme alındığında Abdias varolan dünya gerçeğinin neresindedir? Abdias neden roman boyunca çatışma bölgesinde kalır ve her insani etkileşimde ilk sorgulanan onun gerçekleri olur? Ve de Aytmatov'un Abdias'ı İsa'ya (Hz.) ontolojik açıdan yaslamasının nedenleri nedir?

Bu bağlamda Abdias Kallistratov, din paradigmasının mantık ve akıl örgüsünde bağımsızlaşmış algı perspektifiyle ve tamamlayamadığı papaz okuluyla zihinsel bakımdan hayata karşı yeterince hazırlanamamış bir karakterdir. Fakat bunun böyle oluşu, Abdias'ın iletişim öznelere için,

karşılaştığı dünya ve hermetik bir bilgi olarak buyruklarını enforme ettiği toplum için bir açık/kusur değildir. Çünkü Abdias'ın iletişim öznelere, dış dünyanın çoğaltılabilir taklit fenomen (simülakr) hale gelmiş görüntüsüdür. Bu öznelere Abdias'ın kovulmuş peygamber, sürgün veya bilgi soytarı olarak algılanan zihinsel kuvvetini ancak alternatif bir toplumsal savunma tarzı olarak şiddetle durdurma eğilimindedirler. Kopya birey tarafından toplum savunulmalıdır; çünkü hermetik bilgi devrimsel metotlarla çıkagelmiştir. Fakat Abdias için toplumdan gelen tepki bir anlamda özgün bireysel tepkiler olmaktan çok sürecin çarkında nesneleşmiş, politik özgünlüğünü kaybetmiş komünist insanın tepkisidir. Zaten komünist sistem tarafından dönüştürülmüş, nesne insan haline gelen komsomol, sistemin çarklarında bir mekânizmaya ait olduğunu hissettiği an, romanda Abdias toplumun daha doğrusu sürecin cevabıyla karşılaşır.

Abdias her şeyden önce idealizm planında bilişsel bir bölünmenin ürünüdür. Bunun birinci ayağı kiliseyle olan bağıyken; ikinci ayağı dış dünyaya ait Abdias'ı çeken hermetik bilgidir. Öncelikle onu papaz kimliğiyle ele aldığımızda, din algısı açısından karakteri açmazlara sürükleyen birtakım öğelerin varlığı dikkatten kaçmaz. Romanda Abdias ve Peder Dimitri arasında şöyle bir diyalog geçer:

“-Bu kadar yeter, okulu terk etmeye, hiç dönmemesiye Tanrı'nın evinden kovulmaya hazır ol!

-Benim mabedim her zaman benimle olacak, dedi Abdias inatla, çünkü ben kendimin kilisesiyim, başka bir kilise de tanımıyor, kabul etmiyorum. Papazları da, hele bugünkü halleriyle hiç kabul etmiyor, tanımıyorum.

-Pekâlâ evlat, Tanrı seni ıslah etsin. Ama bir şeyden emin olabilirsiniz: Dünya, sana itaat ettirmeyi öğretecektir” (Aytmatov, 1999, s. 105).

Diyalogda Peder Dimitri'nin üslubu derin yapıda incelendiğinde konuşucuya ait belagat, başka bir deyişle logosun buyurtu niteliğindeki despotik tavrı bakımından; esasen Abdias'ın bölünmüşlüğünü tetikleyen kilise ve dogma gerçeğidir. Gilles Deleuza'nın despotik üst kodlayıcı dil olarak nitelendirdiği ve Saussure'a hücum etmesinin arka planında yer alan gösterge teorisinin keyfi kendiliği, aynı zamanda göstereni egemen erk ilan edişinin (Er, 2012, s.36) sonucu olarak yukarıdaki diyalogda da rahatlıkla görülebilecek logosun despotik zorlayıcılığıdır. Abdias açısından tebliğ veya ahlâkî aydınlanmanın inkâr edilemeyeşine karşın; despotik dil ve işaret ettikleri, hermetik bilgi biçimi için bir yol ayrımıdır. Bu durum zorlayıcı öğeler içerse de Abdias için direkt bir ateizm meselesi değildir; sadece epistemolojik bir ayrılmadır. Başka bir yerde Abdias'ın şu ifadelerine rastlarız:

“Son mektubumun ilk kelimeleri üzerinde uzun uzan düşündüm: ‘Baba Oğul ve Kutsal Ruh adı ile cümlesi, belki sizi şaşırtmıştır. Ben, bu sözlerin

çok önem taşıdığı bir geleneğe göre yetiştim. Bu sözler benim için bir ruh diapazonu gibidir" (Aytmatov, 1999, s. 52).

Gerek pedagojik gerekse ontolojik açıdan Abdias'ın modern dünyada temsilini verdiği karakter için, ona sirayet etmiş din uzantılı özellikler, dış dünya ve iletişim özneleriyle kurduğu ilişkilerde kurucu ve yön verici belagat yeteneğinin etkisiyle de belirgin bir ağırlığa sahiptir. Abdias'ın ruhundaki bölünmenin ve açmazın muhalefet ettiği sadece donmuş bir rasyonalite ve despotik belagattir. Fakat en dikkate değer çelişki bu hermetik bilginin dış dünyadaki iletişim özneleriyle de zihinsel temas sağlarken kullandığı şey olan bu belagat yeteneğidir.

Kiliseden kovuluş, hermetik bilginin çıktığı yolculukta sadece bir başlangıç ve yukarıda sözünü ettiğimiz birinci ayağıdır. Kovulma, "*insan varlığının tanrısal alanın kontrolünden çıkarak kendilik olanaklarını yaratacak bir alan açma ve bu alanda kesinliğini kavrama, yaşama tutkusundan kaynaklanmış olabilir*" (Korkmaz, 2008, s. 54). İşte cennetten çıkarılışla gelen entiteler, kesinliği kavrama tutkusu bakımından insanın eşelendiği ontolojik temel için; varlık kodlarının yeniden düzene sokulması adına aklın üstlendiği vazifeyi açıklar niteliktedir. Oysa ki hermetik bilge Abdias nazarında kilise, donmuş bilgi biçimi üzerinden yaydığı ideal ile aklı, skolastik bir deformasyona uğratmıştır. Romanda Abdias'ın öyküsüyle iç içe geçmiş bir diğer küçük öyküde İsa'nın Kudüs'e girişi şöyle anlatılır:

"Bir eşeğin üzerinde ve ardında eşeğin yavrusu ile Kudüs kapılarından içeri girerken, onu sevinç naralarıyla karşılayanlar, yoluna çiçek atanlar, umut dolu bir sesle 'Hosannah, kurtar bizi ey Davud'un oğlu! En yüksek mertebede ol!' diye bağırان insanlar değil miydi bunlar?" (Aytmatov, 1999, s. 174).

Hâlbuki İsa'yı bu şekilde alkışlayanlar onun yargılanmaya götürülüşünden de zevk duyan aynı insanlardır. Dolayısıyla eşeksirtında girişle mahkûm olarak bir demir kafesle çıkış arasındaki zihinsel dönüşüm, tıpkı Nietzsche'nin 'eşeğe ters binen üç kral' metaforunda olduğu gibi donmuş taassup bilgi biçiminin bazen tehlikeli bir şekilde rasyonel düşünceyle kurduğu gizil bağı gösterme hususunda iyi bir çıkarım sayılabilir. Bu bağlamda metafizik üst bilginin varlık kodlarını düzene sokucu özelliğinin toplumsal kanaate sıklıkla uğradığı başarısızlık, biraz da kaynaklarından sapmış despotik buyrukların tarihsel akıl çerçevesinde bulamadığı karşılıkla ilişkilendirilebilir. Abdias'ın kiliseye olan muhalefeti de kovulmayı beraberinde getirirken, karakterin var olan despotik zihniyete yönelik yıkıcılığa girişmesini tetikler. Abdias'ın kilise tarafından cevaplanamayan sorgulamaları şunlardır:

"Siz kendi doktrininizin mutlak değerinde olduğunuzu, şaşmazlığını söylüyorsunuz, dünyanın ve ruhumuzun özünün bize bir defa ama bütün

zamanlar için verildiğini kabul ediyorsunuz. Ben bunda hiçbir mantık görmüyorum. Hıristiyanlığın iki bin yıllık geçmişinde, bu kadar eski bir zamanda söylenmiş olana, nasıl olur da biz hâlâ ilâve edecek şey bulamayız?” (Aytmatov, 1999, s. 105).

Abdias birinci muhalefet bölgesinde yani kilisede, çatışma ve toplumsal şiddete maruz kalmaz. Kilise ile yapılan mücadeleye tamamen felsefî operasyonlar yön verir. Metafizik bilgiyi savunur ve insanlık ideali için yüceltir ama bunu kendi yöntemleriyle yapma endişesindedir. Özellikle kilisenin verili düşüncesi, tahakküm ve değiştirici bir güç tehdidi içerir. “Özne verili olan tarafından biçimlendirilmek yerine, verili olana bir dizi üretici yaratıcı karşılıklı ilişki içine girer ve içinde bulunduğu çevresini biçimlendirirken kendisi de biçimlenir” (Er, 2012, s. 78). Bu nedenle kafasında tasarladığı düşünce sistemini dillendirirken eyleme geçmiş bir tepki görmez; tepki daha çok kilisenin dogmatik refleksleridir. Refleksler ziyadesiyle yerleşik düzen için koruma amaçlıdır. Oysaki kovulan, yani Abdias evrensel açıklayıcılık peşindedir. Habermas’a göre ele aldığımızda evrenselleştirmenin iletişimsel boyut üzerinden kaygıları nesnel dünyada bir şeye gönderme yapıp yapmadığı, toplumsal dünyada karşılığının olması ve bireyin kendi öznel dünyasında bir yerinin olup olmadığı (Dursun, 1999, s. 109-125) sorgulamalarıyla karşılaşırız. Şüphesiz binlerce yıllık yapıya sahip kilisenin bu sorgulayışları, geldikleri yere/geleneğe geri dönmeye güç yetiremez ve Abdias dış dünyaya açılır.

Dolayısıyla Abdias’ın kiliseden ayrılışı yeni bir varoluş boyutuna taşınmasıdır. Kiliseyle karşı karşıya gelişi, bir iç zihniyet problemyken dış dünya, Abdias’a daha merhametsiz davranacaktır. Çünkü hermetik bilginin entelektüel fikirleri, din adamlarından oluşan bir toplulukça en kötü ihtimal aforoz ve enterdi cezalarıyla yani uzaklaştırma, uzak tutma gibi bir metotla karşılanırken, dış dünya daha yıkıcı mekânizmaları deneyecektir.

Abdias, kilisede karşılaştığı ve iletişim öznesi olan ‘edilgen/pasif öteki’nin yerine; dış dünyada değer sahası çoğul her türlü ideale kapalı ‘saldırgan öteki’ (Korkmaz, 2008, s. 165) ile baş başadır. Gerek sistem tarafından monopolleştirilen ideal, gerekse modernitenin dayattığı ve yozlaştırdığı duygu ve ahlâkî bozulmaya uğrayan tarihsel özne, Abdias’ı benliğinin yaşadığı madde-ruh bölünmüşlüğü bakımından onu en tehlikeli yüzle karşı karşıya getirir. Dış dünya insanı, “kendilik bilinci olmayan, tarihsel boyuttan kopmuş monad insan ile, sökükle ve yalıtık zamanların kişiliğinde birbirine eklemeli olduğu anlam arayıcı/aktarıcı insan arasındaki çatışma üzerine inşa edilir” (Korkmaz, 2008, s. 65). İşte değer sahasıyla uyum sorunu yaşayan söz konusu ‘monad insan’, tarihsel öznenin çoğalma girdiği ve yine tarihsel öznece domine edilen idealizmini, sekteye uğratıp, Abdias’ın önüne birer yıkım malzemesi sunar.

Abdias'ın modern dünyanın bataklığına saplanmış tek tipler için kullandığı yegâne araç vaazdır. Sürgün bilge, etkileyici hitap ve dil oyunları ile kitleyi daha doğrusu 'onları' değiştirmeyi umut eder; fakat vaaz, akli tek seferde kilitleyemez, mesela siyasal açıdan nesneleşmiş Sovyet insan tipi olan komsomolu değiştiremez. Komsomolda sadece şüpheyi uyandırır ve hermetik bir uyanışın fitilini ateşler. Ne var ki romanda yer alan bu tipler Grişan(şef), Petraha, Kolia, Mohaç, Boss ve Hamlet vaazın sonuç merkezli cevap bulmadığı özneler olmaları bir tarafa; alternatif inkâr geleneğini kitle mantığı olarak sürdürmeleri açısından onları daha tehlikeli yapar. Şüphenin benlikte açıklanması, komsomol adına politik zihniyet bölgesinin ihlali, varoluşsal sancı ve savunma içgüdüsünü uyandıracığından Abdias'ın şizofren ilan edilmesini ve devamında şiddeti doğurur. Vaaz, yürütücü araç olarak hermetik bilginin değiştiricilik iddiasını başarıya taşıyamaz. Bu durum Abdias'ın ağzından şöyle dile gelir:

"Başarmayı ne kadar isterdim! Yine sana sesleniyorum Tanrım: Paraya, altına çarparak dönen kelimelerin değeri nedir? Yer altında işlenen kötülüğe karşı vaizler ne yapabilir? Bana sonuna kadar dayanma gücü ver Allahım. Bu çabalarımda, bu mücadelede beni yalnız bırakma. Ben yalnızım yapayalnızım. Onlar ise kalabalık" (Aytmatov, 1999, s. 109).

Abdias'ın evrensel açıdan karşı karşıya kaldığı kötülüğün argümanları alkol, uyuşturucu, kaçakçılık, işkence ve cinayettir. Bir yeraltı cehennemini andıran söz konusu unsurlar, Abdias'ı çıktığı erdem yolculuğunda çileci ideale dönüştürür. Bu çilecilik stoa ahlakında Seneca'yı hatırlatır. Çünkü Seneca, Tanrıya yönelen kişinin mutlu olacağını iddia ederken; her şeyde Tanrısal olanı görüp kollayanın mutlu olacağını, bu yolda çilenin de ruhi olgunlaşmaya götüreceğini söyler (Gökberk, 1990, s. 123-124). Abdias bağlamında böyle bir stoa çileciliği, roman anlatımında revize edilmiş şiddet sahneleri içinde sıklıkla dile gelir. Trenden atılması ve çarmığa gerilmesi sırasında tıktığı tavırlar buna örnek verilebilir:

"Sanki çektiği acıların dünyanın kaderini değiştirecek bir gücü varmış gibi, Efendisinin tutuklandığı büyük incir ağacının altında uzun uzun, hıçkırığa hıçkırığa ağladı..." (Aytmatov, 1999, s. 214).

Aytmatov'un Abdias'ın kaderini anlatıldığı entrik kurguda denediği simetrik hayat, Hıristiyan apokriflerinde iddia edilen çarmığa gerilme noktasında, İsa (Hz.) için çileci son bakımından ortak bir kadere sürükleniştir. Bu durumun tasviri Aytmatov tarafından şöyle anlatılır:

"Aydın parlak ışığında, onun çarmığa gerilmiş vücudu kanatlarını açmış büyük bir kuşa benziyordu: Havada uçarken öldürülmüş, öylece bir saksavulun dalları üzerine atılmış..." (Aytmatov, 1999, s. 262-263).

Dolayısıyla hermetik bilgi, toplumsal açıdan değiştiricilik amacıyla Abdias'la dış dünyaya taşınsa da mesaj ulaştığı kitlece dikkate alınmaz.

Abdias her ne kadar Cerventes'in Don Kişot gibi yaşayan bir erdemi dünyanın anlamadığı tarzda sunmuş ve yenilmiş olsa bile; karşı değerde yer alan insanlar, herkesleşmiş yaşam alanlarındaki tehdit edici bilginin farkındadırlar. Bu yüzden karşı değerde yer alan karakterlerin ilk cevabı şiddet olmuştur. Abdias dışarıdan gelen bilgidir; ne var ki içerdeki, 'onlar', 'başkaları' toplumun artık birer denetim mekânizması olmuşlardır.

Tablo 1: KORA Şemasında (Korkmaz, 2004, s. 154) Dişi Kurdun Rüyaları Romanının Görünümü

	ÜLKÜDEĞER (TEMATİK GÜÇ)	KARŞİDEĞER (KARŞİ GÜÇ)
KİŞİ	Akbar-Taşçaynar Abdias Lenka Boston Ernazar Gülümhan Hz. İsa	Bazarbay Grişan(şef) Koçkarbay Petraha Kolia Mohaç Boss Hamlet Vali Pontius Platus
KAVRAM	Mujunkum Saygalar, Kurt İni Doğa Kurt yavruları Börü Ana Merhamet Vicdan Vaaz	Sovhoz Avcı İnsan Komsomol Canavar Kamyonet Helikopter Calpak-Saz İstasyunu Lokal Komite Votka Uyuşturucu İşkence Cinayet
SİMGE	Hermetik Bilgi İdealizm Everensel Ahlak Geç Gelen Bilgi Metafizik Belagat Erdem	Skolastik Düşünce Kötülük Antropoteizm Ontolojikbedenleşme Ucubeleşme Das Gerede Orji Sonrası Ateizm

Tablo 2: Nesnelere Belleğindeki Silinme Şeması (Korkmaz, 2008, s. 44)

Bellek Nesnesi	Silinme Biçimi	Silinme Nedeni
Maralar Saygalar, Kurtlar Kurt İni Abdias'ın adası (Doğanın bellek nesnelere)	1-Türlerin Tükenişi 2-Toplu Katliam	1-Sistemin zamanla mankurtlaştırdığı insanların doğaya ve kültüre yabacılılaşması 2-İnsanın potansiyel yok etme içgüdüğü 3-Başarısız yöntemin çıkmazları 4- İçki ve uyuşturucu bağımlılığı

5. SONUÇ

Cengiz Aytmatov, devrinin önüne koyduklarıyla yazınsal varoluşa girişirken; modernizm çağ insanına dayattıklarıyla mücadeleden yana tavır koyan sanatçıdır. Bu tavır, özellikle *Dişi Kurdun Rüyaları*'nda ciddi bir varoluş sorgulamasına doğru kayar. Hemen çoğu anlatılarında ön plana çıkan insana mahsus varlık hali, modern zaman tahribini göz önüne sermesi bakımında dikkat çekicidir. Fakat Aytmatov, sadece insan gerçeğini anlık fenomenolojik yazınsal görüntülerle aktarmaz. Bizatihi bu anlatı metinleri, yazar-özne Aytmatov'un dış dünyadan metne kopup gelmiş düzensiz kodlara ilişkin çözümleyici savunucu pozisyonda olmasına ev sahipliği yapar. Denilebilir ki insan ve mekânın algılanışının ontolojik bir sorgulama çerçevesinde temel arayışı, edebî metnin dünya gerçeğine ne kadar temas ettiği problemi süreginde; Aytmatov'un insan gerçeğine olan mesafesini de anlaşılır kılar.

Dişi Kurdun Rüyaları, kendi zamanından kopmamış, kendi insan gerçeğinden ayrılmamış bir hakikati dile getirmesi bakımından; sadece modern insanın zamansal tarihsellik bakımından programlanıp, ontolojik yıkım ve körelme bölgeleri inşa etmesi değil; aynı zamanda çağın insani anlamda sistemler tarafından ontolojik güvenlik referanslarını kaybedişinin hikâyesidir. Bu bağlamda yıkım dalgaları, hem tarihsel özne için hem de söz konusu öznenin yaşam bölgesi olan mekân ve tabiatta, ölümcül bir yaraya neden olur.

Şüphesiz zamanın sert ve silici etkilerini Aytmatov merkezli durduracak bu metinler; her an karşılaşılacak bir insanlık durumunu dillendirmesi bakımından, tarihsel öznenin yarına bırakacağı yıkımdan kurtarılmış bir bilinç bölgesine işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

- Aytmatov, C. (2000). *Dişi Kurdun Rüyalari*. (R. Özdek, Çev.). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ancet, P. (2010). *Ucube Beden Fenomenolojisi*. (E. Topraktepe, Çev.), İstanbul: YKY.
- Aktaş, Ş. (1999). Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Cengiz Aytmatov'un Gün Olur Asra Bedel Romanı (Yapı-Kültür-Anlatma Tarzı). *Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Bilgi Şöleni Bildirileri*, 35-45. Ankara: AKM Yayınları.
- Bachelard, G. (2010). *Sürenin Diyalektiği* (E. Sarıkartal, Çev.). İstanbul: İtaki Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). *Kötülüğün Şeffaflığı /Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cevzici, A. (2013). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları: İstanbul.
- Deleuze, G.-Guattari, F. (2015). *Kafka: Minör Bir Edebiyat İçin*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Dedalus Kitap.
- Dursun, Y. (1999). Habermas'ın Söylem Etiğine Bakışı. *Doğu Batı Dergisi*, S:9.
- Dostoyevski, F. (2009). *Yer Altından Notlar* (E. Bahar, Çev.). İstanbul: İskele Yayınları.
- Er, S. E. (2012). *Gilles Deleuze'ün Fark Felsefesi (Bergson, Nietzsche ve Spinoza Okuması)*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Eskin, E. B. (1999). Söylemin Aşılması Olarak 'Gerde', *Doğu Batı Dergisi*, S:9.
- Gökberk, M. (1990). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, R. (2008). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, R. (2004). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kafka, F. (2003). *Değişim* (Kâmuran Şipal, Çev.). İstanbul: Cem Yayınları.
- Nietzsche, F. (2011). *İşte Böyle Dedi Zerdüşt* (Ahmet Cemal, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Özlem, D. (1999). Kaygı ve Tarihsellik. *Doğu Batı Dergisi*, S:6 ss.13-41
- Sarı, A. (2009). *Kafkaesk Anorexia/Franz Kafka'da Açlık Bilinci ve Kültürü*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Sarı, A. ve Ercan, C. A. (2008). *Masalların Psikanalizi*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.